

Η Ανανέωση του Μύθου στην Τέταρτη Διάσταση του Γιάννη Ρίτσου

©Πιπίνα Δ. Έλλη (Pipina D. Elles)

Volume III)

Η Ανανέωση του Μύθου στην Τέταρτη Διάσταση του Γιάννη Ρίτσου

©Πιπίνα Δ. Έλλη (Pipina D. Elles) Μελέτες και απόψεις...

(Studies And views) Τόμος Γ' (

Σύντομη εισαγωγή

Η *Τέταρτη Διάσταση* σχεδιάστηκε από τον Γιάννη Ρίτσο για να συμπεριλάβει τα μακρά ποιήματα τα οποία έγραψε μετά από το 1956 και ως και το 1972. Ανάμεσα σε αυτά συμπεριλαμβάνονται τα ακόλουθα: Η *Σονάτα υπό το Σεληνόφως*¹ (1956), *Φιλοκτήτης*² (1965), *Ορέστης*³ (1966), *Αίας*⁴ (1969), *Χρυσόθεμις*⁵ (1970), *Ελένη*⁶ (1970) και *Η επιστροφή της Ιφιγένειας*⁷ (1972). Ανάμεσα σε ετούτα τα αριστουργήματα διακρίνεται η *Σονάτα υπό το Σεληνόφως*, καθώς σε ετούτο, δε χρησιμοποιείται επεκτατικά ένας συγκεκριμένος μύθος, όπως συμβαίνει στα άλλα ποιήματα⁸ της αυτής συλλογής του. Υπό το πρίσμα αυτό, το συγκεκριμένο ποίημα επιδέχεται διάφορες ερμηνείες⁹.

Το ποιόν των ποιημάτων της Τέταρτης Διάστασης: Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των ποιημάτων της συλλογής, *Τέταρτη Διάσταση*, είναι η αξιοποίηση αρχέτυπων μύθων και των ηρώων τους, έτσι ώστε να παρουσιάζουν μία σύνθεση που συνίσταται από αυτοβιογραφικά, μυθικά και ιστορικά στοιχεία. Δια μέσω της πολυσήμαντης σύνθεσής τους, ο ποιητής εκφράζει την αγωνία του, την πικρία, το πάθος για τη ζωή, τον φόβο του Θανάτου και την αποδοχή του, την αγανάκτηση, το θυμό, την απογοήτευση, την ευθύνη έναντι του εαυτού του και των άλλων, τον απολογισμό των πράξεων στο παρελθόν, την ελευθερία, την υποκρισία, τον έρωτα, την ομορφιά, την ευτυχία, το γήρας, την μοναξιά, την ματαιότητα μία άλλη σύνθεση συναισθημάτων η οποία εκφράζεται με τον τίτλο της συγκεκριμένης συλλογής ποιημάτων: *Τέταρτη Διάσταση*. Η πολύτροπη διαδικασία και η τεχνική των ποικίλων διαστάσεων των ηρώων και των καταστάσεων, εντός των οποίων ετούτοι ενεργοποιούνται, αποτελούν αδιάσπιστα στοιχεία με τα οποία ο Γιάννης Ρίτσος καθιστά το περιεχόμενό τους διαχρονικό.

¹ *Σονάτα υπό το Σεληνόφως* (1956), χωριστό τεύχος, Κέδρος, 7^η έκδοση.

² Γ. Ρίτσος, *Τέταρτη Διάσταση, Φιλοκτήτης* (1965), 1956-1972, Τόμος ΣΤ', 9η έκδοση, Κέδρος.

³ *Ορέστης* (1966), αυτόθι.

⁴ *Αίας* (1969), αυτόθι.

⁵ *Χρυσόθεμις* (1970), χωριστό τεύχος, Κέδρος, 12^η έκδοση.

⁶ *Ελένη* (1970) Χωριστό τεύχος, Κέδρος, 3^η έκδοση.

⁷ *Η επιστροφή της Ιφιγένειας* (1972), Χωριστό τεύχος, Κέδρος, 6^η έκδοση.

⁸ Παντελής Πρεβελάκης, *Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος Συνολική Θεώρηση του έργου του*, Β' έκδοση, Κέδρος, σ. 204.

⁹ Σύμφωνα με τον Πρεβελάκη (στο αυτό κείμενο, ο. π.) στο συγκεκριμένο ποίημα υπονοείται ο μύθος της Λήδας και του Γανυμήδη. Στη σελ. 11. 'πούνοι σα μια μεγάλη συνοδεία κύκνων-' και πιο κάτω: 'συνομίλησα με το Θεό...'

Κοινά κριτήρια των ποιημάτων της Τέταρτης Διάστασης: Τα κοινά κριτήρια των ποιημάτων της Τέταρτης Διάστασης είναι ο μύθος, ο ήρωας του μύθου σε μονόλογο, ένας ακροατής, η αιφνίδια μεταφορά από τον σύγχρονο κόσμο στον μύθο και τανάπαλιν -με μία, φαινομενικά, απλή μετακίνηση, η οποία δεν προκαλεί ανωμαλίες στη συνέχεια της ιστορίας-, η μάσκα ή το προσωπίο του πρωταγωνιστή, αξιοσημείωτο στοιχείο, καθόσον του επιτρέπει να φιλοσοφεί, και να συλλογίζεται στο παρόν, για το παρελθόν.

Οι αξιολογήσεις του Γ. Ρίτσου, πηγάζουν από την προσωπική αισθητική επαφή του με τις καταστάσεις ή τις συνθήκες, που επικρατούν εντός ενός συγκεκριμένου, κοινωνικού-πολιτικού-οικονομικού χώρου, του ελληνικού και κατά κυριότητα στη διάρκεια της περιόδου που ακολουθεί «μετά τον κατακλυσμό του 1956»¹⁰-, όπως τις συνέλαβε και τις συνειδητοποίησε μέσα από τα βιώματά του. Αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο ο Ρίτσος, και το έργο του περαιτέρω, υφίστανται αλλαγές. Αποδέχεται τη νεωτεριστική ποίηση και την κοινωνική επανάσταση και καθώς ακολουθεί και υιοθετεί του νεωτερισμούς της ρωσικής ποίησης, τα δύο ετούτα στοιχεία συγχωνεύονται. Στο μελέτημά του: *Περί Μαγιακόφσκη*¹¹, αποκαλύπτει ότι εμπυχωτής του, υπήρξε το αντικείμενο της μελέτης του: ο Μαγιακόφσκη. Ο Γ. Ρίτσος ο οποίος γράφει υπό την επίδραση των ιστορικών γεγονότων στην ελληνική πραγματικότητα, κάποτε αποβαίνει λιγότερο ποιητής και περισσότερο επαναστάτης¹². Η ποίησή του που περιφέρεται γύρω από το άτομό του, εκφράζει την έντονη διαμαρτυρία του που πηγάζει μέσα από την αγάπη του προς την ελευθερία¹³. Ζευγαρώνει με αυτή την 'αγαπημένη του', δημιουργώντας ποίηση.

Ο Μύθος, η ανανέωσή του και η υπέρβαση στην Τέταρτη Διάσταση: Η προσκόλληση του Γ. Ρίτσου στον μύθο και στο υπερβατό αφενός και η επαναστατικότητα του αφετέρου, αμφότερα ζωτικά στοιχεία, κάθε άλλο παρά μειώνουν την ποιότητα των έργων του. Η χρήση του μύθου και του υπερβατού, τον βοηθούν να εκφράσει τις παρατηρήσεις του για εκείνα που πρωτίστως έχουν άμεση σχέση με το άτομό του και όχι με τον αναγνώστη. Μακριά από το οικείο περιβάλλον του και εντός της απομόνωσης η οποία του επιβάλλει η εξορία του -επομένως ακούσια-, συναντά την μοναχικότητα και περιβαλλόμενος από αυτή, δραπετεύει από αυτή, δημιουργώντας. Σε ετούτη την κατάσταση, στην παρουσία των ομοιοπαθών-ομοϊδεατών (αριστερών) και στην διαρκή παρακολούθηση των φρουρών, οφείλεται η εμφανής επαναστατικότητά του.

---

¹⁰ M. J. Jeffreys, *Reading in the Fourth Dimension*, Modern Greek Studies, 2, 1994, page 10.

¹¹ Π. Πρεβελάκης, *Μελετήματα*, Αθήνα 1974, σ. 38.

¹² M. J. Jeffreys, *Reading in the Fourth Dimension*, ibidem, p. 64.

¹³ Ενωρίτερα, τον 19^ο αι., αν και υπό διαφορετικές συνθήκες, ο Δ. Σολωμός στον ύμνο προς την πολυπόθητη των Ελλήνων Ελευθερία, εκφράζει την προσωπική και ταυτόχρονα καθολική ανάγκη για την επίτευξή της, τη διατήρησή της και τις θυσίες που επιβάλλονται προς τον σκοπό αυτό, Δ. Σολωμός, *Απαντα*, εισαγωγή, κείμενα, μεταφράσεις γλωσσάριο, του Ν. Β. Τωμαδάκη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1969.

Για την ανανέωση του αρχέτυπου μύθου, στα ποιήματα της *Τέταρτης Διάστασης*, ο Γ. Ρίτσος, επιδέξια χρησιμοποιεί ποικιλία καλαισθητικών εργαλείων: λογοτεχνικές εκφράσεις, εντυπωσιακές εικόνες, μεταφορές, παρομοιώσεις, φιλοσοφικούς συλλογισμούς και όλα αυτά σε συνδυασμό με μία φανταστική θεατρική σκηνή στην οποία πρωταγωνιστεί απόφια η τραγικότητα. Με την συστράτευση ετούτων των στοιχείων πετυχαίνει τον στόχο του, τουτέστιν να εκφράσει τις πλούσιες σε νοητική ευλυγισία και ώριμη ευαισθησία, σκέψεις του. Τα χαρακτηριστικά –επίσης και για το μήκος τους- ποιήματα, θα μπορούσαν κάλλιστα να αποδοθούν στη θεατρική σκηνή με την κατάλληλη διασκευή. Χαρακτηριστικό πλεονέκτημά τους και ταυτόχρονα αρωγός προς αυτή την κατεύθυνση, αποτελεί ο περιορισμένος αριθμός ηρώων, στοιχείο που επαυξάνει τη δραματικότητα της πλοκής.

Ο ποιητής Ρίτσος στους ρόλους του ανατόμου της ψυχής: ψυχαναλυτής:

Στις ποιητικές δημιουργίες της *Τέταρτης Διάστασης*, ο Γ. Ρίτσος, αποκαλύπτει τις επιπλέον ικανότητές του, κυρίως όταν ενδύεται ρόλους ‘ανατόμου’ των μυθικών χαρακτήρων του ή μεταμορφώνεται σε δεινό ψυχαναλυτή – θεραπευτή. Στον ρόλο ετούτο, αφού αρχικά έχει ωθήσει τον ήρωά του στην οδυνηρή ανάλυση, στη συνέχεια διευθετεί τις σκέψεις, τις προθέσεις, τους φόβους ή άλλα συναισθήματα από τα οποία ετούτος κατατρέχεται. Η κατάλυση της καταθλιπτικής πίεσης που ασκείται στον ήρωα από το παρελθόν, επιτυγχάνεται με την βαθμιαία μετακίνηση αυτής σε πεδίο λύτρωσης. Πώς; Όταν εκείνος εξωτερικεύει τις ενδόμυχες σκέψεις του χωρίς ενδοιασμούς, απελευθερωμένος από την αγωνία της συνέπειας ή από την απειλή της τιμωρίας. Ο τρόπος της διατύπωσης των σκέψεων του ποιητή, ανανεώνει την πνευματικότητά του, ωθώντας τον ταυτόχρονα σε ένα είδος ψυχικής ανάτασης και απολύτρωσης από τα επί μακρόν αποθεμένα στη συνείδησή του.

Η μάσκα-προσωπείο του ποιητή: Έχει ήδη αναφερθεί ότι ο ποιητής χρησιμοποιεί ως άλλοθι, έναν μυθικό ήρωα που φέρει μάσκα ή προσωπείο¹⁴. Οι ήρωές του είναι σημαίνοντα πρόσωπα γνωστά από την αρχαία Ελληνική γραμματολογία. Είναι γνωστοί, διάσημοι τραγικοί ήρωες και ηρωίδες των επών του Ομήρου και από εδώ και των μεγάλων Ελλήνων τραγωδών. Η εκλογή τους από τον Γ. Ρίτσο είναι απόλυτα επιτυχής καθώς ο ποιητής χειρίζεται τους μύθους και τους πρωταγωνιστές τους, με ιδιάζοντα ευφυή τρόπο, όταν ταυτίζει -ως ένα βαθμό- κάποια από τα πάθη τους με τα δικά του.

Η νοητή αμφίεση η οποία ανανεώνει την τεχνοτροπία του αρχαίου ελληνικού δράματος, βοηθά τον ποιητή να επιδιώξει κάποια επιρροή και αναγνώριση στο περιβάλλον του και ίσως ακόμη κάποιο βαθμό ταύτισης των γύρω του, των αναγνωστών του, με το άτομό του, καθιερώνοντας με αυτό τον τρόπο έναν δικό του, προσωπικό κώδικα επικοινωνίας, επηρεασμένο από το οικογενειακό και ατομικό του

---

¹⁴“We must accept the metaphor of the poetic mask”, λέει ο M. Jeffreys. M. Jeffreys, *Reading in the Fourth Dimension*, ibid, p. 64.

δράμα: την αρρώστια, την κατάθλιψη και τη συνεχή καταδίωξή του ως μέλους του κομμουνιστικού κόμματος.

Οι κριτικοί συνδέουν την πολιτική κατεύθυνση του Γ. Ρίτσου με γεγονότα που τον επηρέασαν την περίοδο που έγραφε. Το 1956 που το σοβιετικό κομμουνιστικό κόμμα κατέκρινε τον Στάλιν και την θεοποίηση του ατόμου, το ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα απέρριπτε τον αρχηγό του Ζαχαριάδη. Όλα ετούτα τα γεγονότα αντικατοπτρίζονται στο ήδη αναφερθέν κείμενο του Ρίτσου για τον Μαγιακόφσκι¹⁵ το 1963, όπου ο ποιητής συνδέει την απώλεια της βεβαιότητας του παρελθόντος, με την υιοθεσία μιας ποιητικής προσέγγισης λιγότερο άμεσης¹⁶.

---

¹⁵ Ο Γιάννης Ρίτσος μετάφρασε ποιήματα του **Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι** (1893 – 1930), **Γιάννης Ρίτσος** από το βιβλίο *Μαγιακόφσκη, Ποιήματα*, εκδόσεις **Κέδρος**.

¹⁶ «...κι όταν ακόμη...» Π. Πρεβελάκης, *Μελετήματα*, ο.π., σ. 29.